

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף נט

אמר רב יהודה - האי מאן דאכל וכו': מי שאוכל חילתית במשקל שלוש זחובים, על קיבה ריקה, נפשט עורו מעליו. כי החלתית מחממת מאד וגורמת לקדחת.

אמר ר' אבהו: אצלי היה מקרה כזה שאכלתי חילתית, ואם לא הייתי יושב בתוך מים כדי לקרר את גופי, היה נפשט עורי מעלי. וקיימתי בעצמי את הפסוק "החכמה תחיה בעליה" כי בגלל שידעתי את העיצה הזו ניצלתי.

אמר רב יוסף: מי שאוכל 16 ביצים, וארבעה אגוזים, ושבע גרעינים של 'צלף', ושיתה רביעית דבש. ואת זאת הוא עושה בתקופת תמוז על קיבה ריקה, נעקר החיבור של הלב שלו.

הוא בר טביא: מעשה בכך צבי שהובא לבית של ריש גלותא כשרגליו האחוריות חתוכות. רב בדק אותו בצומת הגידין והכשיר אותו. הוא רצה לאכול אותו בצלייה על גחלים. אמר לו שמואל האם אדוני לא חושש 'לניקורי' = שמא נשך אותו נחש והכניס בו ארס, ואסור לאוכלו משום סכנת נפשות! אמר לו רב מה התקנה לדבר, לדעת האם אכן נשך אותו נחש? אמר לו שמואל תכניס אותו לתנור והוא יבדק מאליו. הכניס אותו לתנור והוא התפרק לחתיכות חתיכות מחמת הארס שנכנס בו. קרא שמואל על רב את הפסוק "לא יאונה לצדיק כל און", ואילו רב קרא על שמואל את הפסוק "כל רז לא אנס לך".

משנה: סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו.

אבל אמרו חכמים: סימנים. סימן לטומאה - כל עוף הדורס הוא עוף טמא. וסימנים לטהרה - כל שיש לו אצבע יתירה (האצבע הגבוהה מאחורי האצבעות), וזפק, וקורקבנו נקלף הוא עוף טהור. ר' אלעזר בר' צדוק אומר סימן לטומאה - כל עוף שכשהוא עומד על חוט הוא חולק את רגליו ומניח שתי אצבעות מכאן ושתי אצבעות מכאן, הוא עוף טמא.

ובחגבים: לחגבים טהורים יש ארבעה סימנים - כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפיים, ו'קרצולים' - שני רגליים ארוכים מעל הרגליים שלו שאיתם הוא מנתר וקופץ, וכנפיו חופין את רובו. רבי יוסי מוסיף עוד סימן - ושמו 'חגב'.

ובדגים: שני סימנים לדגים טהורים - כל שיש לו סנפיר וקשקשת. רבי יהודה אומר שני קשקשין וסנפיר אחד.

ה'קשקשין' קבועים בגוף הדג ואינם זזים. ה'סנפירים' זזים, ואיתם הוא שט במים. **נמרא: תנו רבנן:** בתורה נאמרו שני סימנים לבהמה טהורה, מפרסת פרסה ומעלה גרה. הברייתא נותנת סימן נוסף 'כל בהמה שמעלת גרה, בידוע שאין לה שינים למעלה והיא טהורה'.

קושיא: וכללא הוא? והרי גמל דמעלה גרה הוא ואין לו שינים למעלה וטמא: ואיך אומרת הברייתא שאם אין לה שיניים למעלה היא טהורה? תירוץ: **גמל, ניבי אית ליה:** יש לו 'ניבים' - שתי שיניים למעלה אחת בכל צד. **קושיא:** והרי בן גמל: והרי לבן של גמל אין ניבים ובכל אופן הוא טמא. ועוד, הרי שפן וארנבת שהם מעלים גרה ויש להן שיניים למעלה והם טמאין, ואיך אומרת הברייתא שאם היא מעלת גרה אין לה שיניים למעלה? ועוד, האם כתוב בתורה סימן של שיניים?

תשובה: אלא הכי קאמר 'כל בהמה שאין לה שינים למעלה בידוע שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה וטהורה': כלומר הברייתא נותנת סימן בכדי לדעת האם הבהמה מעלת גרה או לא.

קושיא: **וליבדוק בפרסותיה:** אם יש לה פרסה היא טהורה (ובתנאי שהוא מכיר שהיא אינה חזיר, כי חזיר זו החיה היחידה שיש לה פרסה והיא טמאה כדלהלן). תירוץ: כגון שהיו פרסותיה חתוכות. וכדרב חסדא דאמר רב חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות, בודק בפיה, אם אין לה שינים למעלה בידוע שהיא טהורה, אם לאו בידוע שהיא טמאה ובלבד שיכיר גמל: כי גמל אין לו שיניים ובכל אופן הוא טמא. **קושיא:** **גמל ניבי אית ליה! תירוץ:** אלא ובלבד שיכיר בן גמל: כי אין לו ניבים. **קושיא:** לאו אמרת וכו': האם לא אמרת שיש בן גמל שאין לו שיניים למעלה ובכל אופן הוא טמא? אם כן, כמו שיש בן גמל, יש מין אחר שדומה לבן גמל שאין לו שיניים למעלה ובכל אופן הוא טמא! תירוץ: לא

סלקא דעתך וכו': אל תחשוב כן. כי כתוב בברייתא שאמר ר' ישמעאל "ואת הגמל כי מעלה גרה הוא" הקב"ה שליט בעולמו והוא יודע שאין לך דבר שמעלה גרה וטמא אלא רק גמל, ולפיכך פרט בו הפסוק "הוא" כי רק הוא מעלה גרה וטמא. ולכן אם נמצא בהמה שאין לה שיניים בהכרח שהיא מעלה גרה, ואם אנו מכירים שהיא לא בן גמל בהכרח שהיא טהורה, כי אין עוד בהמה בעולם שמעלת גרה והיא לא טהורה.

ואמר רב חסדא היה מהלך בדרך, ומצא בהמה שפיה גמום: פיה חתוך. בודק בפרסותיה, אם פרסותיה סדוקות בידוע שהיא טהורה, אם לאו בידוע שהיא טמאה, ובלבד שיכיר חזיר כי חזיר מפריס פרסה ובכל אופן הוא טמא. קושיא: **לאו אמרת איכא חזיר? איכא נמי מינא אחרינא דדמיא לחזיר!** אם יש חזיר, אולי יש עוד מין כמותו שמפריס פרסה וטמא? תירוץ: **לא סלקא דעתך! דתנא דבי ר' ישמעאל "ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא" שליט בעולמו יודע שאין לך דבר שמפריס פרסה וטמא אלא חזיר, לפיכך פרט בו הכתוב "הוא".**

ואמר רב חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמום ופרסותיה חתוכות, בודק בבשרה, אם מהלך שתי וערב בידוע שהיא טהורה, ואם לאו בידוע שהיא טמאה, ובלבד שיכיר ערוד: כי ערוד בשרו הולך שתי וערב ובכל אופן הוא טמא. קושיא: **לאו אמרת איכא ערוד? איכא נמי מינא אחרינא דדמיא לערוד! תירוץ:** **גמירי דליכא:** חז"ל קבלו במסורת שאין בהמה נוספת חוץ מערוד. שאלה: **והיכא בודק? תשובה:** **אמר אביי ואיתימא רב חסדא - בכנפי העוקץ:** מתחת עצם האליה יש בשר שאם קורעים אותו הוא נקרע שתי וערב (בבהמה טהורה מלבד ערוד), או שנקרע רק ערב (בבהמה טמאה).

*

תנו רבנן: למדנו בתוספתא - **אלו הן סימני חיה הגמ' עוצרת באמצע דברי התוספתא ומקשה:**

והרי חיה בכלל בהמה היא לסימנין: כלומר שהרי נאמר "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה", וא"כ התורה כבר אמרה את סימני החיה.

תירוץ: אמר רבי זירא: כוונת התוספתא לסימנים כדי להתיר את החלב שלה באכילה (= חלב חיה מותר באכילה, חלב בהמה אסור באכילה).

והכי קאמר: וכך אומרת התוספתא - אלו הן סימנים שנדע שהיא חיה ולא בהמה והחלב שלה מותר? כל שיש לה קרנים (= יבואר לקמן איזה קרנים) וטלפים (= צפורנים בפרסות), שזה הסימן שמבדיל בין חיה לבהמה.

רבי דוסא אומר: אם יש לה קרנים זה סימן ברור שהיא חיה, ואינך צריך לבדוק האם יש לה טלפים, שאפילו אם נחתכו רגליה ואינך יודע האם יש לה טלפים, היא כשרה והחלב שלה מותר באכילה, לפי שהיא חיה בוודאות. אבל אם יש לה טלפים אין זה סימן ברור שזוהי חיה, ואתה צריך לבדוק שיש לה קרנים כדי להתיר את החלב שלה באכילה.

וקרש אף על פי שאין לו אלא קרן אחת, חלבו מותר: לפי שהוא מין חיה.

קושיא: וכללא הוא? וכי זהו כלל מוחלט שכל שיש לו קרנים וטלפים הוא מין חיה? והרי עז יש לו קרנים וטלפים, וחלבו אסור לפי שהוא מין בהמה!

תירוץ: כרוכות בעיני: לחיה יש קרנים שעשויות כעין קליפה על קליפה אבל קרני העז אינן כרוכות, ולכן החלב שלה אסור.

קושיא: והרי שור: קרניו כרוכות, ובכל זאת החלב שלו אסור כדן חלב בהמה.

תירוץ: חרוקות בעיני: צריך קרניים מלאות פגימות וחריצים כדי שהם יחשבו כסימן של חיה, אבל קרני השור אינם חרוקות ולכן חלבו אסור.

קושיא: והרי עז: קרניו חרוקות ומלאות פגימות וחריצים, ובכל זאת חלבו אסור?

תירוץ: מפוצלות בעיני: צריך קרניים מחולקות לכמה חלקים כדי שהם יחשבו כסימן של חיה, אבל קרני העז אינן מפוצלות ולכן חלבו אסור.

קושיא: והרי צבי: אין קרניו מפוצלות, ובכל זאת חלבו מותר כדן חיה, נמצא א"כ שקרנים מפוצלות אינם סימן של חיה. [רש"י שואל שהרי אנו רואים שקרניו של צבי כן מפוצלות, ומתרץ ש'צבי' בלשון הגמ' הוא מה שנקרא בימנו 'על סלע' שבאמת אין קרניו מפוצלות].

תירוץ: חזודות בעינין: צריך קרנים כעין קרני איל וצבי שחדין למעלה כדי שהם יחשבו כסימן של חיה, ולכן צבי הוא מין חיה.

הלכך: ולכן כיון שיש הרבה מיני קרניים, הכלל הוא כזה:

היכא דמיפצלא לא דינא ולא דיינא: כאשר הקרנים מפוצלות הדבר ברור שזוהו מין חיה, לפי שאין קרני בהמה מפוצלות.

היכא דלא מיפצלא: כאשר אין הקרנים של בעל החיים מפוצלות כגון צבי, צריך שלשה תנאים כדי שהקרנים יהיו סימן של חיה:

1. **כרוכות:** קרנים כעין קליפה על קליפה (כדומה לקרני השור). 2. **חזודות:** חדות.

3. **חרוקות:** מלאות פגימות וחריצים.

הוא דמיבלע חירקיייהו: ואותם קרנים חרוקות צריך שהחריצים יהיו סמוכים ומובלעים זה בזה, וכאשר שלשת התנאים האלו נמצאים, זוהי חיה בוודאות, והחלב שלה מותר באכילה.

וכל זה כדי לצאת מספק, שמה שצריכים קרנים חרוקות, זה כדי שהוא לא יהיה דומה לשור. ומה שצריכים קרנים חזודות, זה כדי שלא יהיה דומה לעז שקרניה רחבות. וגם מה שצריכים קרנים כרוכות זה כדי שלא יהיה דומה לעז.

והיינו ספיקא דעיזא כרכוז: וזהו הספק של עז שנקראת 'עז כרכוז', שכיון שקרניה חזודות וחרוקות יש להסתפק האם היא מין חיה מחמת שני הסימנים האלו למרות שאין קרניה כרוכות, או שמא כיון שהיא נקראת 'עז', הרי שהיא מין בהמה.

ההיא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא: מעשה ב'עז כרכוז' שהייתה בבית ראש הגולה, והוציאו ממנה אחר שנשחטה סל מלא חלב.

רב אחאי אסר: את החלב, לפי שסבר שהיא מין בהמה, וחלבה אסור.

רב שמואל בריה דרבי אבהו: אכל מהחלב שלה, לפי שהוא סבר מין שהיא חיה, וחלבה מותר.

קרי אנפשיה: רב שמואל בריה דרבי אבהו קרא על עצמו את הפסוק במשלי "מִפְרִי פִי אִישׁ תִּשְׁבַּע בְּטוֹנוֹ", דהיינו בשכר ששמעתי וקבלתי שהחלב שלו מותר, בטני שְׁבָעָה ממנו.

שלחו מתם: שלחו מארץ ישראל לכבל: 1. הלכה כשמואל בריה דרבי אבהו שעז כרכוז חלבה מותר. 2. והזהרו ברבינו אחאי (שאסר) לשמור על כבודו, ולדון לפניו עד שיחזור בו מהוראתו, ואל תתירו את החלב שהוא אוסר בפניו, לפי שמאיר עיני גולה הוא.

*

למדנו בתוספתא - וקרבן אף על פי שאין לו אלא קרבן אחד, מותר.

אמר רב יהודה: 'קרבן' זהו צבי של יער הנקרא 'בי עילאי'. 'טגרס' - זהו אריה ד'בי עילאי'.

אמר רב כהנא: תשע אמות הוא המרחק שבין אזניו של אריה דבי עילאי.

אמר רב יוסף: שש עשרה אמות הוא אורך גופו של צבי דבי עילאי.

*

[מכאן נלקח מביאור 'חברותא']

אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה: אלהיכם - כאריה מתיל, הוא נמשל, דכתיב בספר עמוס [ג] "אריה שאג, מי לא יירא? ה' אלוהים דבר, מי לא ינבא?". הרי שהקדוש ברוך הוא נמשל כאריה.

והוינן בה: **מאי רבותיה?** וכי בכך היא גדולתו?! הרי **פרשא קטיל אריא!** כל פרש גבור יכול להרוג אריה!?

אמר ליה רבי יהושע בן חנניה: לאו כהאי אריא, שפרש יכול להורגו **מתיל,** הוא נמשל, אלא **כאריא דבי עילאי מתיל** הוא נמשל.

אמר ליה ההוא קיסר: בעינא דמיחזית ליה ניהלי. רצוני שתראני את אותו אריה דבי עילאי.

אמר ליה רבי יהושע בן חנניה: לא מצית חזית ליה, אינך יכול לראותו.

אמר ליה אותו קיסר: **איברא, חזינא ליה!** באמת אני רוצה לראותו, ועל כרחך אתה חייב להראותו לי.

בעא רבי יהושע בן חנניה **רחמי** מהשמים. **אתעקר** נעקר אותו אריא דבי עילאי **מדוכתיה** ממקומו. **כי הוה מרחיק** במרחק של **ארבע מאה פרסי** פרסאות, **ניהם** נהם אותו אריה **חד קלא**, ומפחדו - **אפילו כל מעברתא**, הפילו כל הנשים המעוברות את עובריהן.

ושורא דרומי קיר החומה של רומי **נפל** מחוזק הקול.

אדמרחק כשהיה האריה במרחק **תלת מאה פרסי**, **ניהם** נהם **קלא אחרינא** קול אחר, **נתור ככי ושיני דגברי**, נפלו החניכיים והשינים של האנשים. **ואף הוא**, הקיסר, **נפל מכורסייא לארעא**, מכסאו לארץ.

אמר ליה הקיסר: **במטותא מינך**, בבקשה ממך, **בעי רחמי עליה** דאריא דבי עילאי **דלהדר לדוכתיה**, שיחזור למקומו.

בעא רבי יהושע בן חנניה **רחמי עליה**, **ואהדר ליה לאתריה**, והחזירוהו למקומו.